

DADOTKŲ IR TIŠKŲ DVARŲ SAVININKAS JURGIS PETRAS DAUKANTAS

Povilas Šverebas

Vilniaus dailės akademijos Telšių dailės fakultetas

Muziejaus g. 29

LT- 87356 Telšiai

povilas.sverebas@gmail.com

Straipsnyje, remiantis šaltiniais, pristatoma bajoro, gydytojo J. P. Daukanto (1826–1913) biografija, profesinė veikla, kultūrinės pažiūros, žemėvaldos ir dvarų sodybų raida.

Reikšminiai žodžiai: bajoras, Tiškų dvaras, Dadotkų dvaras, gydytojas, Daukantai.

Apie kilminguosius Daukantus, turėjusius *Ślepowron* herbą, daugiausia rašyta analizuojant pirmosios lietuviškos istorijos autoriaus Simono Daukanto bajorystės pagrįstumą¹ ir nagrinėjant tarpukario Lietuvos kariuomenės generolo, diplomato, dėstytojo, Šaulių sąjungos vado Teodoro Marijono Daukanto biografiją.² Šiuose tekstuose randame informacijos apie senąsias bajoriškas tradicijas puoselėjusį generolo senelį, garsų gydytoją Jurgį Petrą, kuris Dadotkų, Tiškų ir Mitkaičių dvaruose 1870 m. turėjo 890 dešimtines žemės.³

Jo nekrologai, pasirodę leidiniuose lenkų ir lietuvių kalba, rodo, kad tai buvo išskirtinė asmenybė.

1913 m. Varšuvoje spausdinamo medicinos leidinio „*Medycyna i kronika lekarska*“ nekrologų skylyje pirmas įrašas skelbia, kad „Tiškų dvare, Kauno gubernijoje š. m. sausio 24 d., būdamas 87 metų amžiaus, mirė dr. Jurgis Petras Daukantas.“⁴ Kitas gydytojas Julijonas Vidavskis mirė keturiomis dienomis anksčiau, bet buvo įrašytas antrasis.

JAV leidžiamas savaitraštis „*Žvaigždė*“ prabilo iškalbingiau:

„Seda, Kauno gub. Pas mus pasimirė garsus gydytojas, generolas Daukantas, 87 metų amžiaus. Lig paskučiausios dienos savo gyvenimo jisai užsiėmė ligonių gydymu. Sausio 11 dieną rytą, arbatą begerdamas, be jokio prispaudimo sopolių, atidavė Aukščiausiam dūšią, o jo kūną žemė priėmė sausio 15 dieną Metkaičių kapuose, Telšių filijoje, kur ve-

1 Merkys V. *Simonas Daukantas*. Vilnius, 1991, p. 50–70; Meilus E. Apie Daukantų giminę, – *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 5 (Simonas Daukantas). Vilnius, 1993, p. 50–70.

2 Jurevičiūtė A. Brigados generolo Teodoro Daukanto asmenybė tarpukario Lietuvos politiniame ir visuomeniniame gyvenime, – *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai*, Kaunas, 2002, p. 64–67.

3 Ten pat, p. 64.

4 *Medycyna i kronika lekarska*, 1913, Nr. 8, p. 161.

Andriejaus Pranciškaus ir Elenos Rekošaitės Daukantų vestuvės Jurgio viešbutyje, Vilniuje, 1886 04 26 d. Šeštas iš kairės sėdi Jurgis Petras Daukantas. Nuotrauka iš Gerardo Andriaus Dowkontto asmeninio albumo

The wedding of Andriejus Pranciškus and Elena Rekošaitė Daukantai in the Hotel "Jurgis", Vilnius, 1886 April 26. Jurgis Petras Daukantas is sixth from the left (sitting)

vieto žemės regentas, motina Marcijona Mitkevičiūtė iš Mitkaičių dvaro. Krikštatėviai – kunigas Tadeušas Knapskis su bajore Ona Mitkevičiūte iš Mitkaičių dvaro, visi iš Telšių parapijos.“⁷ Daukantų bajorystę patvirtinantys dokumentai liudija, kad Jurgis Petras nebuvo vienintelis vyriškos lyties Andriaus ir Marcijonos Daukantų palikuonis. Jie dar turėjo sūnus Bonifacijų Andriejų ir Anicetą.⁸ Daukantų nekilnojamojo turto padalijimo dokumentai, registruoti 1870 m. balandžio 24 d., rodo, kad šeima turėjo ir dukrų. Iš minėtų dokumentų galima nustatyti ir tai, kiek Andrius ir Marcijona Daukantai turėjo žemės ir kaip ji buvo padalyta palikuonims. Pasirodo, kad Jurgiui Petruui atiteko 120 dešimtinių (viena dešimtinė lygi 1.009 ha) Tiškuose; Anicetui, dar pagal 1860 m. balandžio 5 d. sudarytą susitarimą su mama, paliekama 220 dešimtinių Dadotkų dvare (Telšių r.); dukrai Marcijonai 429 dešimtinės Dadotkuose ir 102 dešimtinės Tiškuose, Pelagijai – 90 dešimtinių Mitkaičiuose. Motina savo dalies žeme neima, perleisdama ją vaikams. Ji, kaip ir dukra Elena, savo dalį gauna pinigais. Visos Jurgio Petro seserys tuo metu buvo

netekėjusios.⁹ Sūnus Bonifacijus Andrius nebeminiamas, nes jis, matyt, tuo metu buvo miręs.

Iš kitų šaltinių aiškėja, kad Andriejaus valdos ne kartą kito, nes iš tėvo Jono Daukanto pagal 1819 m. kovo 26 d. surašytą, o 1820 m. vasario 1 d. Telšių miesto teisme įregistruotą testamentą, gavo Draudikų–Ukriniškių dvarą. Pagal 1829 m. balandžio 29 d. pirkimo sutartį, kurią tą pačią dieną užregistravo Telšių Žemės teisme, Andriejus nusipirko Mitkaičių dvarą. Prieš penkias dienas iki šio pirkimo jis broliui Antanui perleido savo valdą Duseikių (?) – Draudikų (Telšių r.) dvare.¹⁰ 1846 m. spalio 10 d. kartu su žmona iš Ličkūnų nusipirko Tiškų dvarą, kurį sudarė apie 220 dešimtinių žemės.¹¹ 1853 m. vardiniame Kauno gubernijos, Telšių pavieto dvarų savininkų sąrašė nurodyta, kad Mitkaičių dvarą, kuriame gyvėna 7 vyriškos lyties laisvieji valstiečiai, ir Tiškų dvarą, kur įsikūrę 8 tokie žmonės, valdo Marcijona Daukantienė, dukra Jokūbo.¹² Tai leidžia manyti, kad Andriejus tuo metu jau buvo miręs.

⁷ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 669, ap. 1, b. 205, l. 123.

⁸ LVIA, f. 391, ap. 8, b. 2566, l. 12.

⁹ Kauno apskrities archyvas (toliau – KAA), f. I-78, ap. 2, b. 4549.

¹⁰ LVIA, f. 391, ap. 8, b. 2566, l. 12.

¹¹ KAA, f. 1608, ap. 2, b. 193.

¹² LVIA, f. 378, b. s. 1853, b. 2106, l. 93.

Nevarėnų bažnyčios šventoriuje, greta kunigų kapų, pavyko surasti jo laidojimo vietą. Paminkle iškal-
tas užrašas: „Tu / spoczywają zwłoki / Ś. P. Andrzej / DOWKONTA / zm. 28 Grudnia 1847 r. / i Jego / Familii / Przechodzia proszą o Zdrowaś / Marija i / wieczne odpocznienie / 1878.“ [Čia ilsisi palaikai / Amžiną Atilsį Andriejaus / DAUKANTO, / mirusio 1847 m. gruodžio 28, / ir jo giminės. / Praeivi, pra-
šau [sukalbėk] / Sveiką Mariją ir Amžiną atilsį / 1878.],
patvirtino mūsų versiją. Jau pati amžino poilsio vie-
ta – mirusysis palaidotas ne kapinėse, o šventoriuje –
rodo, kad Andriejus parapijoje buvo ypač gerbiamas.
Pagal katalikų bažnyčios tradicijas šventoriuje dažnai
laidojami ypatingi jos rėmėjai. Paminklas iš aplinkni-
nių išsiskiria ne tik dydžiu, bet ir puošyba. Granite
iškalti patrankų vamzdžiai, kaspinų ir lapų girlian-
dos. Keliose vietose dar galima išvelgti auksavimo
pėdaskus. Kapas buvo aptvertas metaline grandine,
kurią laikė keturi granitiniai stulpeliai. (2000 m. pir-
mą kartą apžiūrint paminklą, grandinės jau nebuvo.
2001 m. vasarą iš Varšuvos atvykęs Andriejaus propo-
vaikaitis Gerardas Andriejus Dowkanttas atvežė naują
grandinę ir pasamdęs žmogų ją pritvirtino.)

Paminklas ne tik atitinka, bet ir pabrėžia palai-
dotojo socialinį statusą. Lenkiškas užrašas rodo, kad
1878 m. Daukantai laikėsi senųjų Abiejų Tautų Res-
publikos tradicijų, lietuvių tautinis judėjimas jiems
įtakos nepadarė.

Surinkta medžiaga leidžia teigti, kad J. P. Dau-
kantas gimė ne tik kilmingoje, bet ir turtingoje šei-
moje. Jis turėjo puikių materialinių galimybių siekti
mokslo ir karjeros. Tiesa, galėjo trukdyti išpažįstamas
katalikų tikėjimas, nes carinėje Rusijoje buvo palai-
komi pravoslavai. Manoma, kad dėl šios priežasties
Jurgis Petras, 1850 m. baigęs Telšių gimnaziją, pasi-
rinko ne mėgstamą teisę, bet mediciną,¹³ ir įstojo į
Peterburgo medicinos-chirurgijos akademiją, kurią
baigė 1855 m.¹⁴ ir liko dirbti studijų mieste.

Be Sankt Peterburgo archyvų neįmanoma nusta-
tyti, kiek laiko ir pastangų prirėmė jaunam gydytojui
įsitvirtinti imperijos sostinėje. Aišku, kad 1897 m.,

Julius Kazimieras Daukantas vaikystėje.

*Nuotrauka iš V. Klimaitienės
asmeninio albumo*

Julius Kazimieras Daukantas in his childhood

prieš parvykdamas į gimtąją Žemaitiją, J. P. Daukan-
tas jau buvo pripažintas gydytojas ir gyveno praban-
giai. D. Gineitienė, remdamasi savo tėvo – Lietuvos
kariuomenės brigados generolo, Teodoro Marijono
Daukanto dienoraščiais ir prisiminimais, taip perpa-
sakoja jo sąmonėje užsifiksavusius Jurgio Petro buto,
aplinkos ir tradicijų vaizdus: „Tuo laiku senelis [J. P.
Daukantas] gyveno prašmantniame Liubenso name,
prie Izmailovo tilto per Fontankos upę. Kitame upės
krante arkivyskupo – [Aleksandras Kazimieras] Gin-
tauto Dzievaltovskio kurijos rūmai, kur, tarp kitko,
dirbo ir Jurgis Petras <...> Vaiko akimis žiūrint, Liu-
benso namai, tai tikri rūmai. Iškilmingas įėjimas,
masyvios durys. Svečius ir pacientus pasitinka prie
durų laukiantis šveicorius. Erdvūs laiptai į antrą aukš-

¹³ Jurevičiūtė A. *Brigados generolo...*, p. 64.

¹⁴ 2000 05 09 G. Dowkontto laiškas P. Švėrebei. P. Švėrebo
asm. archyvas.

Julius Kazimieras Daukantas su žmonos giminaičiu apie 1885 m. Mogiliovė. Nuotrauka iš V. Klimaitienės asmeninio albumo

Julius Kazimieras Daukantas with the relative of his wife around 1885 in Mogiliov

ta. Ten didžiulis prieškambaris. Į kairę durys ligonių laukiamajam, greta durys į kabinetą, į kurį griežtai draudžiama įeiti, kada yra ligonių pas daktarą. O į laukiamąjį ir visai neleidžiama, nes ten gali būti užkrečiamų ligų. Priešais svečių kambariai su langais į Fontankos upę, kurioje plaukioja įvairiausi laivai. Salonas, tai iš visų kambarių pats iškilmingiausias. Kampe koncertinis garsaus Bekerio fabriko fortepijonas, kuriuo teta Marija ruošiasi viešiemis koncertams. Kitur du ar trys minkštų baldų komplektai, paprastomis dienomis apdengti baltais apdangalais, kurie surišami kaspinais. Vienas komplektas paausutas. Kilimai ant parketo suderinti su langų uždangalais. Viduryje ant lubų krikštolinis sietynas, kuris uždegus arba saulei šviečiant sužibėdavo visomis vaivorykštės

Juliaus Kazimiero Daukanto žmona Marija Šaniauskaitė-Daukantienė apie 1885 m.. Nuotrauka su dedikacija sūnui Teodorui Marijonui. Nuotrauka iš V. Klimaitienės asmeninio albumo

Marija Šaniauskaitė-Daukantienė, the wife of Julius Kazimieras Daukantas, c. 1885. A photograph with a dedication for the son Teodoras Marijonas

spalvomis. Sienos papuoštos brangiais paveikslais, krikštolinėm žvakidėm. Ketvirtadieniais svečių priėmimo diena. Foteliuose, kėdėse ir sofose sėdi ponai ir ponios. Tai Teodoro senelių pažįstami. Jų tarpe 1863 m. amnestuoti sukilimo dalyviai. Teta Marija skambina, dėdė Andriejus kartais smuikuoja. Anksčiau, kol dar buvo gyvas skambindavo ir Julius [Teodoro tėvas]. <...> Svečiai kviečiami vakarienės. Valgomajame stalas su oda apmuštomis 24-mis kėdėmis aukštomis nugaromis. Drezdno porceliano serviruotė, sidabriniai stalo įrankiai. Patiekiamas buljonas su pyragaičiais, įvairūs žuvies patiekalai, paukštiena, daž-

Teodoras Marijonas Daukantas Pietų Amerikoje. Nuotrauka iš V. Klímaitienės asmeninio albumo

Teodoras Marijonas Daukantas in South America

Andriejaus Pranciškus Daukantas po studijų. Nuotrauka iš Gerardo Andriejaus Dowkontto asmeninio albumo

Andriaus Paranciškus Daukantas after the studies

niausiai laukinės jerubės, kurapkos ar antys. Desertui kremas arba ledai.¹⁵

Iš pateiktos ištraukos matyti, ryškėja ir Jurgio Petro šeimos sudėties kontūrai. Jis buvo vedęs turtingą, išsilavinusią, muzikalią juodbruvę panelę Mariją Kačanauskaitę, kilusią nuo Telšių, bet užaugusią Sankt Peterburge, kur ji baigė turtingoms panelėms skirtą pensionatą. Jaunavedžiai susilaukė aštuonių ar devynių vaikų, iš kurių penki ar šeši mirė vaikystėje. Iš užaugusiųjų vyriausias buvo Julius Kazimieras, gimęs 1859 m. kovo 24 d., miręs 1886 m. vasario 18 d., palaidotas Uciekos kapinaitėse, netoli Marcinkonių. Jis Peterburgo univer-

sitete baigė teisę, įgijo kandidato laipsnį. Jo brolis Andriejus Pranciškus gimė 1866 m. rugpjūčio 18 d., baigė šio universiteto Fizikos-matematikos fakultetą, vėliau ir Technologijos institutą. Įvairiuose Rusijos miestų fabrikuose užėmė vadovo pareigas, vėliau gyveno ir dirbo Lenkijoje. Mirė 1948 m. sausio 31 d., palaidotas Varšuvoje. Jauniausias iš trijų pilnametystės sulaukusių sūnų buvo Aleksandras, gimęs 1872 m. spalio 29 d., kurio likimas neaiškus, nes dingo per Pirmąjį pasaulinį karą.¹⁶ Dukra Marija 1888–1893 m. mokėsi Peterburgo konservatorijoje ir mirė trisdešimties metų.¹⁷

¹⁵ Gineitienė D. *Žemaičių bajorų Daukantų praeities takais*. Kaunas, 2001, l. 4. Mašinarštis D. Gineitienės asm. archyvas.

¹⁶ Ten pat, l. 3.

¹⁷ 2000 05 09 d. G. Dowkontto laiškas P. Švėrebei. P. Švėrebo asm. archyvas.

1943 m. Dadotkų dvaro pono gyvenamasis namas. Nuotrauka iš E. Grudzinskienės asmeninio albumo

The lords' house of the Dadotkai Estate

Tiškų dvaro gyvenamasis ponų namas. P. Švėrebo 2006 m. nuotrauka

The lords' house of the Tiškai Estate

Gerardas Andriejus Dowkontas, remdamasis savo tėvo Varšuvos Politechnikos aukštosios mokyklos profesoriaus Jurgio Bogdano (1906–1978), Andriejaus Pranciškaus sūnaus, prisiminimais, mano, kad Jurgis Petras sostinėje greitai išgarsėjo, nes taikė naujus gydymo metodus, kurie davė puikių rezultatų.

Tuo metu Sankt Peterburge dėl prasto vandens vos ne kiekvieną vasarą kildavę epidemijų proveržių, ypač choleros. Didikai palikdavo miestą, neturtingiesiems tekdavo laviruoti tarp giltinės nasrų. Jurgis Petras, tirdamas ligonius, pastebėjo, kad dažniausiai pasveikstą tie, kuriems pakyla labai aukšta temperatūra, todėl nusprendė ją kelti dirbtinai. Ligoniai būdavo guldomi į karšto vandens vonias, o temperatūra, stebint gydytojui, dar didinama. Apie šį gydymą ir jo rezultatus J. P. Daukantas parašė ne vieną straipsnį. Pats nuo choleros saugojosi juodųjų pipirų ir degtinės antpilu. Tuo metu medicinoje ėmė populiarėti gydymas vaistažolėmis. J. P. Daukantas tapo ir šio metodo šalininku: atlikdavo eksperimentų, rašydavo straipsnių, populiarindamas naujovę. Grįžus į Žemaitiją šis metodas ypač pravertė, nes valstiečiai tais laikais neturėjo pinigų nei gydytojui užmokėti, nei vaistams pirkti.

J. P. Daukantas priklausė įvairioms medicinos organizacijoms ir draugijoms ne tik Rusijoje, bet ir kitose užsienio šalyse. Jį pradėjo kviesti į konsiliumus net į caro dvarą. Už nuopelnus medicinai buvo ap-

dovanotas Anglijos karalienės Viktorijos. Savo publikacijas ir eksperimentų aprašymus saugodavo, sūnus Andriejus Pranciškus po tėvo mirties juos parsigabeno į Lenkiją. 1944 m. per Varšuvos sukilimą beveik visas šeimos kaupas archyvas sudegė.¹⁸ Provaikaitis G. A. Dowkantas dar turi prosenelio laišku, iš Sedos pašto siųstų telegramų, vieną gydytojo fotografiją.

Apie vieną neįprastą gydymo metodą teko išgirsti ieškant J. P. Daukanto kapo. Irena Narutavičienė, gyvenanti Kanteniuose, nurodė jo palaidojimo vietą ir papasakojo, kaip buvo išgydytas jos senelis Šidlovskis. Iš mamos pasakojimų ji prisimenanti, kad senelis labai sirgęs ir niekas negalėjęs jam padėti. Pro šalį važiuavęs kaimynas sužinojęs, kad bajoras Šidlauskis prie mirties, užsuko aplankyti ligonio. Jei nebūtų buvęs bajoras, gal ir nebūtų užvažiuavęs. Apžiūrėjęs nustatė, kad plaučiuose yra „peteliškių“, liepė į lėkštelę įberti naftalino ir uostyti. Greitai ligonis atsistojo ant kojų ir visiškai išgijo. Irena Narutavičienė keliais sakiniais apibūdino ir gydytojo išvaizdą. Tai buvęs aukštas, šiek tiek per pečius linktelėjęs vyras. Vaikščiojęs su lazdele.¹⁹

¹⁸ 2000 01 26 d. G. Dowkontto laiškas P. Švėrebei. P. Švėrebo asm. archyvas.

¹⁹ Narutavičienės Irenos, g. 1932 11 19, gyv. Kanteniuose, Nevarėnų sen. Telšių r., prisiminimai. 2000 06 04 d. užrašė P. Švėrebas. P. Švėrebo asm. archyvas.

Tiškų dvaro židiny. P. Šverebo 2006 m. nuotrauka
The fireplace in the lords' house of the Tiškai Estate

Tiškų apylinkėse tokių pasakojimų neteko girdėti. Tik kurį laiką Tiškų dvare gyvenęs Pranas Petrauskas (1919–2006) žinojo, kad anksčiau dvaras priklausė lenkui Daukantui. Aiškinantis, kiek jo laikais Tiškų dvare buvo pastatų, prisiminė, kad vieną namelį vadino daktaro, bet kurį ir kodėl jį taip vadino, negalėjo paaiškinti.²⁰

Grįžęs į Žemaitiją, gydytojas apsigyveno Dadotkuose, kur turėjo įrengtą ligonių priėmimo kabinetą. Kartu administravo Tiškų ir Dadotkų dvarelius. Me-

Tiškų dvaro židinio fragmentas. Šverebo 2006 m. nuotrauka
A fragment of the fireplace in the lords' house of the Tiškai Estate

tams bėgant tvarkyti ūkio reikalus darėsi vis sunkiau, todėl pirmiausia Tiškus išnuomojo Vigeliui, o vėliau Dadotkus – Vaitkevičiui. Su nuomininkų šeima gydytojui buvo sunku gyventi, todėl nusprendė išsikelti iš Dadotkų į Tiškus. Šis dvaras taip pat buvo išnuomotas, o sutartį nutraukti nuostolinga, todėl J. P. Daukantas 1908 m. pradėjo statyti sau atskirą namą: pats nubraižė pastato schemą, namas buvo pritaikytas ir ligoniams priimti.

Remiantis dokumentais, galima nustatyti, kokios buvo Dadotkų ir Tiškų dvarų valdos ir kaip jos atiteko gydytojui J. P. Daukantui (anksčiau buvo minėta, kad jam Tiškuose priklausė tik 120 dešimtinių žemės).

1876 m. lapkričio 27 d. Dadotkų dvare nuo džiovos mirė 48 metų J. P. Daukanto brolis Anicetas, vedęs Teresę Rajunec. Jų santuoka užregistruota 1854 m. gegužės 6 d. Telšių bažnyčioje. Sutuoktiniai vaikų neturėjo, todėl, mirus Anicetui, žmonai buvo palikta 1/7 Dadotkų dvaro valdos, kuri jai priklausė pagal paveldėjimą – t. y. 20 dešimtinių žemės. Likusi žemė atiteko Aniceto broliui Jurgiui Petriui.²¹ 1879 m. balandžio 11 d. mirė ir sesuo Marcijona, todėl jos dalys, buvusios Dadotkuose ir Tiškuose, perėjo gydytojui.²² Iš J. P. Daukanto motinos testamentu,

²⁰ Petrausko Prano, g. 1918 05 28, gyv. Mokyklos g. 7, Sedos sen., Mažeikių r., mirė 2006 02 04, prisiminimai. 2000 08 01 d. užrašė P. Šverbas. P. Šverebo asm. archyvas.

²¹ KAA, f. I-78, ap. 2, b. 4536.

²² KAA, f. I-78, ap. 2, b. 5449.

surašyto 1886 m. vasario 8 d., galima suprasti, kad ji disponuoja ir dukters Pelagijos turtu, tai reiškia, kad tuo metu Pelagija jau buvo mirusi. Dar 1884 m. balandžio 23 d. duktė buvo gyva, nes sudarė sutartį, pagal kurią mamai dvylikai metų išnuomojo 60 dešimtinių žemės Mitkaičių dvare. 1880 m. gruodžio 12 d. Pelagija Žemaičių Kalvarijoje nusipirko namą, kurį 1883 m. lapkričio 30 d. padovanojo vienuoliams dominikonams, kad šie apgyvendintų ten skurstančius parapijiečius.²³ Po mamos mirties J. P. Daukantai atiteko ir Mitkaičių žemė. Naująją valdą jis 1892 m. vasario 27 d. padovanojo Mitkaičių bažnyčiai. Šis dokumentas rodo gydytojo išvalgumą: matydamas, kaip carinėje Rusijoje uždarinėjamos katalikų bažnyčios, akte jis nurodo, kad dėl kokių nors priežasčių Mitkaičiuose nelikus katalikų bažnyčios, žemė turi grįžti jo palikuonims. Po dokumentu pasirašo pats bažnyčios mecenatas. Parašai liudija, kad J. P. Daukantas buvo labai tvarkingas, netgi pedantiškas, racionalaus mąstymo ir sąžiningas žmogus. Akto pradžioje yra įrašas, kam skiriama ši auka: „Dievo garbei ir prašo Jo malonių sau, savo vaikams bei savo ainiams.“²⁴

Pateikti duomenys leidžia teigti, kad Katalikų bažnyčią materialiai rėmė ne vienas iš Daukantų giminės.

Nors tuo metu vyko lietuvių tautinis judėjimas, gydytojas buvo nepalenkiamas bendros Lenkijos–Lietuvos respublikos bajorijos atstovas. Tai įrodo ir jo vyriausiojo sūnaus santuokos nepripažinimo istorija.

„Julius Kazimieras įsimylėjo neturtingą Mariją Šaniauskaitę. Tėvai uždraudė jam susitikinėti su mergina. Julius Kazimieras, pasislėpdamas nuo tėvų, išeidavo į pasimatymus. Motina pradėjo slėpti sūnaus rūbus, kad jis negalėtų aplankyti mylimosios. Jaunuolis iš namų išnerdavo menkai apsirengęs. Vieno tokio susitikimo metu jį užklupo lietus. Julius Kazimieras peršlapo, sušalo ir susirgo pleuritu, bet meilė neturtingai panelei neblėso. Tėvas, bijodamas baisiausio – vestuvių, paprašė visų pažįstamų katalikų kunigų, kad jaunuolių nesutuoktų. Įsimylėjėliams į pagalbą atėjo vienas Marijos giminaitis, suradęs laivo

1908 m. Jurgio Petro Daukanto pastatytas namas (?) Tiškuose. P. Šverebo 2006 m. nuotrauka

The house built by Jurgis Petras Daukantas in the Tiškai, 1908

kapelioną, sutikusį suteikti Santuokos sakramentą. 1883 m. birželio 26 d. įvyko vedybos. Jurgis Petras nutraukė visus ryšius su sūnumi. Nesuminkštėjo senųjų Daukantų širdis net 1884 m. rugsėjo 8 d. gimus anūkui, būsimam Lietuvos kariuomenės generolui Teodorui Marijonui. Sūnui, susirgus džiova, nieko nepadėjo, nors buvo garsus gydytojas. Negaudamas iš tėvo paramos, Julius Kazimieras su žmona, palikęs vaiką uošvienei, išvyko į Dzūkiją, kur augo pušynai ir buvo geresnis oras. Jis tikėjosi pagyti ir pradėti ruoštis profesūrai, kuriai, kaip aukso medalininkas, buvo paliktas. Pradžioje gyveno pas vietinę dvarininkę, kuri matydama, kad ligonis vis sunkiau įsiserga, bijodama užsikrėsti džiova, Daukantų nebelaikė. Juos pasigailėjęs priglaudė vienas valstietis, pas kurį netrukus Julius ir mirė. Tėvai iki galo užsispyrusiai laikėsi luominių tradicijų, bet, matyt, širdys buvo prislėgtos, nes po sūnaus mirties menkose kaimo kapinaitėse tarp medinių kryžių pastatė neregėtą granitinį paminklą su geležiniu kryžiumi. Paminkle iškalė: „S.S.// Juliusz// DOWKONTT// Kandidat Prawa// ur. 24 Marca 1859 r.// zm. 5 Lutego 1886 r.// Smutni rodzice Jerzy i Maryja// ukachanego syna i smutną nadzieję// a Marija z Szaniowskich drogiego męża// tu pochowali.“ [Teisės kandidatas Julius Daukantas, gimė 1859 m. kovo 24, mirė 1886 m. vasario 5 d. Nusiminę tėvai Jurgis ir Marija mylimą sūnų ir neišpildžiusią viltį, o Marija iš Šaniauskų brangų vy-

²³ KAA, f. I-78, ap. 2, b. 4536.

²⁴ LVIA, f. 696, ap. 2, b. 468, l. 6.

ra, čia palaidojo.] Jurgis Petras Daukantas pradžioje be tėvo likusio anūkėlio nepripažino, bet kai jis susirgo, tai aplankė, atnešė vaikui neregėtų dovanų, o po to jau kviesdavosi pas save į namus Sankt Peterburge, senelė jį veždavo į Žemaitiją atostogauti²⁵.

Atrodo, kad vaikaičiui, artimųjų vadinamam Doliu, po senelio mirties buvo paliktas Tiškų dvarelis, kuris iki 1922 m. žemės reformos užėmė 248 ha plotą.²⁶ Tiesa, pats J. P. Daukantas dalį žemės nusipirko. Tai rodo jo laiškas sūnui Andriejui Pranciškui, kuriame minima, kad Tiškuose iš kaimynės Norvilienės nupirko 30 dešimtinių žemės.²⁷ 1930 m. birželio 10 d. Teodoras Marijonas Daukantas įgaliojo žmonos brolių, kapitoną Juozą Čiuvinšką parduoti Tiškus. Dvarą nusipirko iš JAV grįžęs Pranas Druktenis. Dalis žemės, bijant naujos reformos, buvo įforminta dukros vardu, tačiau, matyt, įgyto turto jiedu su dukra nebeapsidalijo, nes 1931 m. kovo 27 d. kapitonas Juozas Čiuvinškas liudija: „...129 ha dirbamos ir miško su visais trobesiais ir pilnu inventoriumi. Pinigus, t. y. šimtą septynios tūkstantis (107 000) litų Pranas Druktenis sumokėjo man pats asmeniškai.“²⁸ Valstybės nusavinta dvaro žemė buvo išdalyta bežemiams, Lietuvos savanoriams iš Dzūkijos, o 1 ha miško gavo net Sedos šauliai.²⁹

Gaila, kad dokumente nėra išvardyta, kokių trobesių būta Tiškuose. P. Petrauskas, tarnavęs bernu pas P. Druktenį, prisiminė: „Buvo didžiulis gyvenamasis ponų namas, užvažiuojamieji tvartai, daržinės, klėtis, kurią sudegino „stribokai“, ir kumetynas.“³⁰ Dabar liepų alėjos, vedančios nuo kelio Seda–Ylakiai į senąją dvarvietę, pradžioje stovi mūrinis kumetyno pastatas. Medžiai yra apie 60 cm skersmens,

todėl jų amžius neturėtų siekti gydytojo laikų. Pasibaigus alėjai, prieš gyvenamąjį ponų namą, dešinėje keliuko pusėje matosi didžiulio nusekusio tvenkinio kontūrai. Netoli jo guli neaiškaus pastato pamatų akmenys. Tokie pat yra ir kairėje keliuko pusėje. Gyvenamasis namas stovi ant nedidelio reljefinio paaukštinimo. Įėjus į namą pro verandą, anksčiau tiesiai stovėjo 2.85 x 2.85 m dydžio kaminas, kuris šiuo metu nugriautas. Į dešinę namo pusę vedančios durys – masyvios 1.41 x 2.38 m dydžio, dvivėrės, profiliuotos. Vyriai senoviški. Kambariai dešinėje namo pusėje – aukšti, apšildomi 74 x 2.68 m dydžio židiniai, kurių viršutiniai, kariziniai kokliai yra puošnūs. Lygieji kokliai yra 16.5 x 24 cm dydžio. Du židiniai dar išlikę. Panašių židinių yra Renavo dvaro medinėje oficineje, kuri matoma 1875 m. Napoleono Ordos piešinyje.³¹ Tiškų ponų gyvenamojo namo langai erdvūs. Į kairiąją namo dalį vedančių senųjų durų apačia nupjauta, anga pažeminta. Jos, kaip ir visos gerosios namo pusės durys, dvivėrės ir didelės. Matosi, kad namo centras buvo didysis kaminas. Žiūrint į jį kaip į atskaitos tašką, kairioji pastato pusė atrodo labai maža ir neproporcinga. Anksčiau čia gyvenusi Adelija Kontrimienė (1918–1999) yra minėjusi, kad gal koks trečdalis kairiosios namo pusės nugriauta. Iš jos prisiminimų: „Visi langai turėjo langines, o nuo kelio pusės, vietoj verandos, buvusios kolonos. Kolūkių laikais name gyveno daug šeimų, todėl vietoj langų pridarė durų, pristatė priemenių.“³² Iš išlikusių kelių senojo pastato detalių ir pasakojimų matyti, kad tai buvo tipiškas vidutinio dydžio Žemaitijos kilmingojo medinis gyvenamasis namas. Panašus yra Ukrinų (Mažeikių r.), priklausęs Ganusevičiams, Pavirvyčio (Telšių r.), priklausęs Michaluskams, dvarelis. Toks pat kaip Tiškų gyvenamasis ponų namas buvo ir kitas, Daukantų valdytas, Dardotkų dvaro pastatas.

²⁵ Švėrebas P. Generolas Teodoras Marijonas Daukantas ir Tiškai, – *Santarvė* 2000 09 16, Nr. 108, p. 6.

²⁶ LCVA, f. 1250, ap. 4, b. 7/133, l. 2.

²⁷ 2000 02 15 d. G. Dowkontto laiškas P. Švėrebei. P. Švėrebo asm. archyvas.

²⁸ Jokubauskų žemės gražinimo byla. Sedos agrarinės tarnybos archyvas.

²⁹ LCVA, f. 1250, ap. 4, b. 7/133, l. 6.

³⁰ Petrausko Prano, g. 1918 05 28 d., gyv. Mokyklos g. 7, Seda, Mažeikių r., prisiminimai. 2000 08 01 d. užrašė P. Švėrebas. P. Švėrebo asm. archyvas.

³¹ Orda N. *Senosios Lietuvos architektūros peizažai*. Vilnius, 2006.

³² Kontrimienės Adelijos, g. 1928 01 17 d., gyv. Tiškų k., Sedos sen., Mažeikių r., mirė 1999 02 19 d., prisiminimai. 1995 10 15 d. užrašė P. Švėrebas. P. Švėrebo asm. archyvas.

Andriejus Daukanto kapas Nevarėnuose. P. Šverebo 2000 m. nuotrauka

The grave of Andrus Daukantas in Nevarėnai

Jurgio Petro kapas Mitkaičiuose. P. Šverebo 2000 m. nuotrauka

The grave of Jurgis Petras in Mitkaičiai

Kiek toliau nuo Tiškų gyvenamojo namo dabar yra didžiulų molinių tvartų liekanų. Rytinis galas buvo medinis. Pastatas apie 50 m ilgio, iš vieno galo supiltas pylimas, kad būtų galima prie tvartų privažiuoti su vežimais. Plačios stogo palėpės saugojo molines sienas nuo lietaus. Gegnės dvigubai profiliuotos. Tvartas griauti pradėtas kolūkių nykimų laikais, o medinis galas nugriuvo tik 2006 m. žiemą. Niekas neprisimena, kokios paskirties yra 12,25 x 5,20 m dydžio namas, stovintis tarp ponų gyvenamojo pastato ir tvartų. Prie jo yra ir nedidelis tvenkinys. Gal tai ir būtų gydytojo Jurgio Petro 1908 m. pastatytas namas, kuriame jis įsikūrė ir gyveno iki mirties?

Tiškų dvaras įkurtas gražioje vietoje. Iš šiaurinės pusės teka Varduva, iš vakarinės – Bradumas, netoli miškelyje esančioje aukštumėlėje – kaimo kapinaitės, primenančios alkakalnį.

Kitą turėtą dvarą – Dadotkų – J. P. Daukantas paliko sūnui Andriejui Pranciškui, kurio gyvenimas susiklostė laimingiau negu brolio Juliaus Kazimiero. Jis 1904 m. balandžio 26 d. vedė turtingo bajorų kilmės fabrikanto, turėjusio Kaune metalo įmonę „Minervą“, Mykolo Rekošo³³ dukterį Elena. Vestuvės vyko Vilniuje,

³³ Lukšionytė-Tolvaišienė N. *Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje*, Kaunas, 2001, p. 100.

Kochany Synu!

Ci July 25 kwietnia, kiedy otrzymałem
od was telegram z powinszowaniem imie-
nin; nie mógł być dla mnie tak mi-
łym. Po ten piątym do siebie, list nie
sposób, jak wyrażenie, treści, jak wy-
rażenie, prawie, nie otrzymałem, że sobie
opowiesz.

Pochwała się, że mogę opowiedzieć
wam, zostaje bez skutku, postanowiłem
nie pisać do Mikolajowa, żeby ten nie
zauważył, że myślenie, że uchwala-
jąc, was otrzymałem, że.

Po ostatnich latach moralnego i
fizycznego upadku, jakiego uławi-
ł mi się, postanowiłem z awersyjny Wojt-
Krawczyński, wyrażenie i użycie, że
nie mogę. Kiedy długo pisałem, że i sobie,
zobowiązanie, postanowiłem, że i sobie,
wyrażenie, że i sobie, że i sobie,
i tymczasem, że i sobie, że i sobie.

ty myślisz, jak tegoż dnia. - Wzrostu a
pojemności, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
wzrostu a pojemności, że i sobie, że i sobie,
wzrostu a pojemności, że i sobie, że i sobie,
wzrostu a pojemności, że i sobie, że i sobie,
wzrostu a pojemności, że i sobie, że i sobie,
wzrostu a pojemności, że i sobie, że i sobie,
wzrostu a pojemności, że i sobie, że i sobie,

Tudzież, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
Tudzież, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
Tudzież, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
Tudzież, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
Tudzież, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
Tudzież, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
Tudzież, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
Tudzież, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
Tudzież, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
Tudzież, że i sobie, że i sobie, że i sobie,

Jurgio Petro Daukanto laiškas sūnui Andriejui Pranciškui,
rašytas 1908 06 27 d. Tiškuose. Gerardo Andriejaus
Dowkontto asmeninis archyvas.

The letter by Jurgis Petras Daukantas to his son Andrius
Pranciškus written in June 27th 1908 in Tiškai

Siem, ponieważ otrzymałem od was 30 zł
zamiast tego, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
zamiast tego, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
zamiast tego, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
zamiast tego, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
zamiast tego, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
zamiast tego, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
zamiast tego, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
zamiast tego, że i sobie, że i sobie, że i sobie,
zamiast tego, że i sobie, że i sobie, że i sobie,

Tyski.
27 czerwca
1908 roku.

„Žoržo“ viešbutyje. Apie jų sūnų Jurgį Bogdaną jau buvo minėta. Duktė Elena (1909–1977) studijavo dailę Varšuvoje, Paryžiuje ir Romoje, kur gavo Karališkosios dailės akademijos diplomą.³⁴ Taigi Daukantų giminėje buvo vertinama ne tik muzika, bet ir dailė.

Iki 1922 m. reformos Dadotkų dvare priskaičiuota daugiau kaip 479 ha žemės³⁵, paskui jos liko tik 78,31 ha. Dvarą tvarkė įvairūs nuomininkai, nes savininkas gyveno užsienyje.³⁶ 1940 m. jį nupirko buvęs nuomininkas Antanas Giniotis savo dukros Adelės vardu.³⁷ Antrojo pasaulinio karo metais dvare gyvenusi jos sesuo Elena Grudzinskienė prisiminė, kad be didelio gyvenamojo namo dar stovėjo kumetynas, didelis ir mažas tvartai, daržinė, buvo iškastas rūsys ir didelis prūdas. Apie gyvenamojo namo vidų nelabai ką žinojo. Buvę senoviškų baldų, pianinas. Baldus išsivežė „kokia tai ponija, o pianiną paėmė į mokyklą.“³⁸ Dabar dvarvietę primena tik du tvenkiniai, pievoje žydinčios sulaukėjusios darželio gėlės. Kaminų vietose mėtosi raudoni plytgaliai. Dadotkų dvaras buvo įkurtas ant mažytės kalvelės; apačioje matosi kanalizuoatas upelis, kurio slėnis atveria vaizdą į toluomoje pabirusį Mitkaičių bažnytkaimį.

Istorikės Vidos Kniūraitės skaičiavimais, 1919 m. Lietuvoje buvo 2215 dvarų, turėjusių daugiau kaip 100 dešimtinių žemės.³⁹ Vidutiniškai vienam dvarui priklausė po 490 ha.⁴⁰ Remiantis šiais duomenimis galima teigti, kad J. P. Daukantas, valdęs du dvarus, buvo stambesnis negu vidutinis žemvaldys. Anot G. A. Dowkontto, jis Telšiuose dar turėjo 5 nuosavus namus, kuriuos nuomojo. Dvarų nuoma taip pat davė pakankamai lėšų. Pinigų užsidirbdavo ir versdamasis gydytojo praktika.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Jurgis Petras Daukantas buvo neeilinis gydytojas, gyvenęs luominės santvarkos irimo laikotarpiu, kai tautinė lietuvių savimonė dar tik formavosi. Jis laikėsi Abiejų Tautų Respublikos tradicijų ir liko ištikimas kilmingųjų luomui. Palikuonims paliko didesnę už vidutinio dvarininko žemėvaldą. Gydytojo palikuonys sulaukė ir tautinių valstybių susiformavimo, pareikalavusio apsisprendimo, kuria linkme eiti. Simboliška, kad viena Daukantų linija tęsiama Lenkijoje, o kita – Lietuvoje.

Gauta 2006-12-15

JURGIS PETRAS DAUKANTAS, THE OWNER OF DADOTKAI AND TIŠKAI ESTATES

Povilas Šverebas

Summary

The article thoroughly examines the biography and professional activity of doctor J. P. Daukantas. Documents kept in the archives of Vilnius, Kaunas and Telšiai, periodicals, reminiscences, and tombstone inscriptions were utilised while writing this research. Moreover, his lands and their consequent mutations during separate historical periods are outlined. The fact is established that Daukantas, according to the amount of the lands he owned, belonged to the category of grand lords of Samogitia. Daukantas lived during the period of the national movement of Lithuanians, although he strictly obeyed the old traditions of the nobility of the Republic of the Two Nations. Most of all he was famous for being a good doctor who applied new or forgotten, though previously practised, methods of treatment. Through the reminiscences of his grandson, a general of the Lithuanian army, Jurgis Petras Daukantas, the existence and everyday life of the wealthy people of Saint Petersburg was revealed. It is established that only two ponds are left of the Dadotkai Manor, an estate that was well looked after at the beginning of the 20th century. As concerns the Tiškai Manor, only the

³⁴ Helena, *Lech i Piotr Grzeškiewicz*. Parodos katalogas, 2004.

³⁵ LCVA, f. 1250, ap. 4, b. 16/135, l. 1.

³⁶ Telšių apskrities archyvas, f. 353, ap. 1, b. 151, l. 22.

³⁷ Ten pat, l. 24.

³⁸ 2000 10 03 d. E. Grudzinskienės laiškas G. A. Dowkonttui. G. A. Dowkonto asm. archyvas.

³⁹ Kniūraitė V. *1922 m. žemės reforma Lietuvoje*. Vilnius, 1994, p. 45.

⁴⁰ Vaskela G. *Žemės reforma Lietuvoje 1919–1940 m.*, Vilnius, 1998, p. 6.

repaired house of its lords, two ponds and remains of the huge barns are still in existence. The illustrations of this article reveal fragments of the everyday life of the nobility and the evolution of the farmsteads of these estates during the beginning and the second half of the 20th century.

Jurgis Petras Daukantas was born in 1826; he studied in Telšiai Gymnasium, later on at the Saint Petersburg Academy of Medicine and Surgery. After finishing his studies, he stayed in this city until 1897. When he came back to Samogitia, he settled in Da-

dotkai, and from 1908 he dwelled in the Estate of Tiškai which belonged to him. J. P. Daukantas became well known as a doctor who applied novel procedures and was able to achieve good results. His demesnes were bigger than those of a middle landlord in Samogitia. The doctor belonged to the rank of nobility and was strictly faithful to the hierarchical repartition of society.

Keywords: a nobleman, Tiškai Estate, Dadotkai Estate, a doctor, Daukantai.